

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Patrizia Prando
Článok / Article: Degenerácia talianskej demokracie a parlamentné voľby 2013: úpadok stranického systému v stagnujúcej krajine
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

PRANDO, P. 2014. Degenerácia talianskej demokracie a parlamentné voľby 2013: úpadok stranického systému v stagnujúcej krajine. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 17, č. 1, 2014. ISSN 1335 – 2741, s. 148-162. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2014/PRANDO.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

DEGENERÁCIA TALIANSKEJ DEMOKRACIE A PARLAMENTNÉ VOLBY 2013: ÚPADOK STRANÍCKEHO SYSTÉMU V STAGNUJÚCEJ KRAJINE

DEGENERATION OF THE ITALIAN DEMOCRACY AND PARLIAMENTARY ELECTIONS OF 2013: THE DECLINE OF THE PARTY SYSTEM IN STAGNANT COUNTRY

Patrizia Prando*

ABSTRACT

This contribution presents the degeneration of Italian democracy during the period of twenty years of Berlusconi's domination in governments until the recent time. The difficult situation of Italian democracy reveals his failure aspects during the parliamentary elections 2013. The lack of clear results of elections created a government of wade agreement between centre-right wing (Berlusconi's political party The People of Freedom-Forza Italia and his supporters) and centre-left wing parties (The Democratic Party and his supporters). The new protagonist of these elections was The Movement Five Stars of the comic actor and political activist Beppe Grillo. This movement of citizens achieved in these elections an unexpected success thanks to the new communication with disappointed Italian voters. The Italian mass media implemented during the political campaign the chaotic system of information, that produced a situation of impossibility of government. The present period of Italian history have a characteristics, that are typical of period of democratic transition.

Key words: degeneration, parliamentary elections, Italian party system, mass media, pop-politics, berlusconism

1 Éra berlusconizmu: vývoj demokracie v medializovanej politickej kultúre

V priebehu posledných siedmich rokov získal taliansky politický systém negatívny primát v podobe vytvorenia abnormálneho politického režimu, ktorý nemá konkurenciu v celej demokratickej Európe. Najvýznamnejší protagonisti

* Dott.ssa Patrizia Prando, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre politológie Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika, patrizia.prando@umb.sk.

tejto fázy zmien v politickej sfére, ako aj v občianskej spoločnosti, sú politické strany a ich takmer absolútna dominancia vo všetkých oblastiach života krajiny. Základné princípy demokratického fungovania štátu, presne a jednoznačne definované v talianskej ústave, sú každodenne ohrozované prostredníctvom pomalého a latentného procesu úpadku a degenerácie politických inštitúcií v rukách nezodpovednej, neefektívnej a – v niektorých prípadoch – takmer kriminálnej riadiacej triedy.

Táto anomália talianskej demokracie je nevyhnutne spojená s jej totálnou závislosťou od systému médií, ktorý transformoval mechanizmy komunikácie medzi politickými stranami a občanmi-voličmi v rámci politickej scény. Nový spôsob tzv. „robenia politiky“ prostredníctvom silného použitia stratégií a nástrojov politického a volebného marketingu graduálne nahradil dialóg a kritickú diskusiu, založených na vzájomnom rešpekte daných pravidiel spoluzitia medzi časťami. Jediným reálnym cieľom súčasných talianskych relevantných politických strán je len dosiahnuť maximálny a úspešný výsledok v rámci volebných súťaží z hľadiska preferencií voličov.

Degeneráciu talianskeho prípadu v tomto zmysle nachádzame v kontroverznej otázke správneho a adekvátneho použitia masmédií zo strany niektorých najvýznamnejších politických subjektov v priebehu volieb, ako aj v obdobiach mimo nich. Mnohé štúdie a analýzy talianskej a medzinárodnej politológie demonštrovali, ako v tejto situácii politická konfrontácia rôznych aktérov často nechala miesto pre tzv. monológ, určený občanom-divákom, tzv. tele-závislým a s tele-riadenými názormi (Sartori, 2005). Éra berlusconizmu transformovala mechanizmy vývoja talianskej politickej kultúry, nenapraviteľne medializovanej a uzavretej v systéme médií. Hrozba monopolu komunikačných prostriedkov zo strany jediného a silného politického aktéra – v súčasnosti ide o politickú stranu **S. Berlusconiho** *Forza Italia* – reprezentuje jednu z osobitých charakteristík talianskeho politického systému a jeho stranického podsystému. Politická kultúra a mechanizmy, ktorých prostredníctvom je možné ju vymodelovať a manipulovať, konštituuju kľúčové elementy na okamžité dosiahnutie úspechu politických subjektov a pôdu, vhodnú na experimentovanie nových metód komunikácie s občanmi.

V talianskom prípade vznik novej politickej strany a ikona podnikateľského úspechu **S. Berlusconi** poznamenal začiatok procesov medializácie a personalizácie politiky, ktoré nenapraviteľne modifikovali tradičné mechanizmy komunikácie, diskusie a konfrontácie. Dnes je bežné vidieť – hlavne v prípade televízneho vysielania – hlučné a chaotické dialógy medzi protagonistami

politickej scény, v ktorých registrujeme nepodstatné hádky a spory. Ak sa divákovi bude tzv. „predstavenie“ páčiť, môžu ho pozerat' až do konca, aby sa dozvedeli, kto vyhrá (stratégia ako fanúšikovia na futbalovom zápase), alebo môžu „prepnúť kanál“. V každom prípade je výsledkom prázdnota podstaty, ktorú musia uvedomeli občania hľadať inde (nezávislé noviny, časopisy, internet, atď.). Masy, ktoré nemajú prístup k určitým informačným prostriedkom, alebo necítia potrebu ich hľadať (lebo k tomu neboli vychovávaní, resp. vedení), ostanú mimo korektného procesu formovania verejnej mienky. Práve verejná mienka konštituuje kľúčovú veličinu fungovania autentického demokratického režimu a obrazne povedané – vitálnu lymfu vedomého a zodpovedného riadenia vecí verejných.

Politická kultúra v Taliansku bola modifikovaná v priebehu dlhého procesu manipulácie názorov a vedomia občanov, hlavne prostredníctvom ponuky televíznych programov diskutabilnej úrovne zo strany súkromných televízií, ktoré vlastnil **Berlusconi**, resp. jeho najbližšia rodina. V súčasnosti registrujeme progresívnu degradáciu televíznej ponuky a rozširovania nových foriem komunikácie s občanmi počas informačných alebo politických relácií, ako aj v niektorých straníckych alebo „partizánskych“ novinách a časopisoch. Tradičná dynamika vzťahov medzi aktérmi politického priestoru – politický systém, systém médií, občania – prežila obdobie radikálnych zmien, hlavne pokiaľ išlo o stratu primárnej roly tretieho aktéra – občana –, ktorý v prípade použitia monológov politických protagonistov totálne stráca svoju funkciu participačného subjektu v rámci riadenia vecí verejných a v dôsledku toho sa stáva pasívnym divákom tzv. „politckej šou“ (Ginzborg – Asquer, 2011).

Talianska občianska spoločnosť dlho podceňovala fenomén berlusconizmu, hlavne ľavicové a stredoľavicové strany, ktoré demonštrovali fatálnu ľahostajnosť voči novému politickému subjektu *Forza Italia*, jeho obsahu a jeho lídrovi-zakladateľovi. Vytvorenie **Berlusconiho** modelu renovovanej krajiny prostredníctvom novej politiky presvedčilo talianskych občanov prvej polovice deväťdesiatych rokov minulého storočia vďaka korupčným škandálom, ktoré interesovali takmer celú vtedajšiu starú radiacu triedu. Éra berlusconizmu má svoj pôvod v priebehu osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia ako synonymum podnikateľského optimizmu a riešenia problémov prostredníctvom tzv. pozitívneho a efektívneho myslenia. Podporovatelia tejto ideálnej koncepcie ukazujú stále pozitívny postoj k ťažkým a naliehavým otázkam politického a spoločenského života krajiny a vyčítajú protivníkom – teda ľavicovým silám – ich „defentizmus“ a ich rétoriku neefektívnosti a nečinnosti (na opačnej strane je

zasa **Berlusconiho** „vláda činnosti“). Termín berlusconizmus sa dnes stal súčasťou politického a sociologického jazyka ako ideové hnutie a ako kultúrny fenomén. V rámci kontextu medializácie talianskej politiky reprezentuje berlusconizmus základný bod procesu zmien v politickom a v straníckom systéme tzv. druhej republiky.

Zvláštnosť berlusconizmu nachádzame v použití unikátnych možností, ktoré ponúkala progresívna degradácia talianskej demokracie v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia, v ktorých **Berlusconiho** hrozba demokratických inštitúcií nebola adekvátne analyzovaná v jej autenticknej podstate. Postoje ľavicových síl boli a aj sú v súčasnosti ambivalentné: na jednej strane registrujeme vôľu kooperácie a tolerancie rôznych foriem **Berlusconiho** neprípustného správania a na druhej strane aj kritiky, ktoré nikdy neboli také silné a jednoznačné, aby si vyžiadali radikálne zmeny správania alebo postoja zo strany lídra (Ginzborg – Asquer, 2011). Ani odborárske organizácie neboli a nie sú v súčasnosti schopné ponúknuť jednotnú líniu činnosti a rozhodovania, aby mohli bojovať proti reštriktívnym opatreniam pravicových vlád (vrátane parentézy úradnickej vlády **M. Montiho**). Môžeme teda konštatovať všeobecnú stratu povedomia, najmä pokiaľ ide o alarmujúci stav ekonomickej a kultúrnej recesie krajiny zo strany politických aktérov, ktorí by mali naopak garantovať rešpektovanie demokratických princípov prostredníctvom „hlasu“ občanov (v zmysle *vox populi*). Berlusconizmus je tolerovaný a je považovaný za súčasť talianskeho politického systému, t. j. nie ako fenomén, ktorý v skutočnosti vytvoril antisystémový politický aktér, zamaskovaný za demokratický. Ťažkosti talianskych ľavicových síl v priebehu úpadku komunistických režimov v Európe a ich neschopnosť obnovenia programov a cieľov spôsobili intelektuálne stagnujúci stav, ktorý fatálne zanechal priestor na ohrozenie základov demokracie. Podľa viacerých domácich a zahraničných politológov sa Taliansko v súčasnosti nachádza „*mimo demokratických pravidiel*“ (Ginzborg – Asquer, 2011, s. VII). Ide o krajinu, v ktorej sme zaregistrovali všeobecný zvyk akceptovať každodennú politickú vulgárnosť, nedostatok rešpektu voči občanom a hlavne pokračujúce ataky proti demokratickým inštitúciám a základným princípom ústavy (napr. Taliansko ako unitárny a nedeliteľný štát, deľba a rovnováha moci, nezávislosť súdnej moci, záruka nedotknuteľných slobôd a podobne).

Éra berlusconizmu vytvorila proces zosmiešnenia demokracie a politiky s cieľom banalizovať problémy a situácie, ktoré by naopak mohli ukazovať neschopnosť realizácie „perfektného sveta“, na ktorý *Forza Italia* stále kládla

dôraz. Experti rôznych disciplín, od antropológie k sociológii, od politológie k právu a k ekonomickým vedám až k aktivistom občianskej iniciatívy, historikom a k novinárom, sa začali zaoberať analýzou tohto systému moci v celej jeho komplexnosti. Konštatovania týkajúce sa fenoménu berlusconizmu sú jednoznačné: „*Vo verejnej mienke v zahraničí je všeobecne známe, ako sa v priebehu 20. storočia až dodnes Taliansko stále vedelo odlišovať od ostatných európskych národov, určite nie pre niektoré verejné cnosti, ale naopak, pre jeho schopnosť zavádzať inovatívne modely autoritatívnych režimov. Ide o dosť smutný primát, ktorý potrebuje urgentnú a adekvátnu analýzu*“ (Ginzborg – Asquer, 2011, s. VIII).

Na základe týchto tvrdení môžeme konštatovať, ako fenomén berlusconizmu modeloval v priebehu osemdesiatich rokov dvadsiateho storočia až dodnes nový systém moci, ktorý nenachádza miesto v žiadnych tradičných klasifikáciách demokratických režimov. Sila masmédií, „lojálnych“ voči vodcovi, formovala tento jedinečný model moci. Berlusconizmus je teda produktom masovej kultúry a tzv. „diktatúry vlastníctva“¹, v ktorej zaznamenávame všetky charakteristiky patrimonializmu: „*neobmedzená túžba nadobudnutia vlastníctva, schopnosť kupovať nielen veci, ale aj ľudí, ľubovôľa a rozmar, povolené len pánovi zo strany oslabeného právneho štátu, distribúcia darov za poslušnosť, lojálnosť a služby rôzneho typu*“ (Ginzborg – Asquer, 2011, s. XI – XII). **Berlusconio** strana bola vytvorená s jasným cieľom (ktorý, samozrejme, nebol oficiálne deklarovaný občanom) – zachrániť a udržiavať individuálne záujmy lídra - zakladateľa za každú cenu a akýmkoľvek spôsobom. Podľa terminológie politológov na uvedenú tému, ide o jednoduchú ochranu vlastníctva a použitie bohatstva s cieľom vytvoriť už spomínanú „diktatúru vlastníctva“.

Tento nový typ patrimonializmu uspel vďaka posilneniu mediálnej moci, ktorá sformovala nový typ politického systému. Hlavnú zodpovednosť má však nepochybne taliansky parlament, ktorý nebol doteraz schopný seriózne regulovať mediálny trh. Dôsledky tejto chyby viedli takmer k nelimitovanej expanzii súkromných televízií, ktorých mechanizmy v priebehu posledných rokov prenikli aj do štátnej verejnoprávnej televízie RAI – ktorá by zo zákona mala garantovať nezávislosť verejného záujmu. Hlavný cieľ nového typu režimu je jasný: „*vybudovať nový občiansky zmysel, ktorý by nahradil verejnú mienku*“ (Ginzborg – Asquer, 2011, s. XIII). Pokiaľ ide o pôvod kultúry berlusconizmu,

¹ Podľa terminológie politológa P. Ginzborga.

jeho osobitné charakteristiky a paralely, môžeme nájsť v americkej televízii osemdesiatych rokov minulého storočia, v politickom hospodárstve **R. Reagana** a **M. Thatcherovej** a v neoliberalizme: privilégia súkromného sektora, dominancia trhu a podnikov, preferovanie sveta financií, informatiky a zábavy. V tejto vízii tzv. talianskej „obnovenej“ spoločnosti sa stala hlavným prostriedkom na realizáciu projektu súkromná televízia. Svet „spotreby“ sa začal považovať za primárny a politika postupne prijala všetky typické mechanizmy reklamného marketingu predaja produktov. Pravidlá ekonomického systému, aplikované v politickom systéme, vytvorili nové politické subjekty – strany, hnutia a koalície strán – s charakteristikami, ktoré sú ďaleko od tradičnej osi ľavica-pravica.

Nový jazyk, nové symboly, nové obrazy a „silné farby“, jednoduchosť a priamosť obsahu, rýchlosť mechanizmov komunikácie s občanmi-voličmi a so spotrebiteľmi produktov na predaji v politickom trhu položili základy novej politickej šou. Tak ako komerčná televízia ponúka produkty a služby, nová politika ponúka a predáva stranické programy, ciele, súkromné záujmy, kamuflované za verejné. V tzv. svete „teleriadenej názorov“ (Sartori, 2005) televízne relácie, vhodné na kultúrny diskurz berlusconizmu, sú vopred riadené *talk show*, v ktorých nachádzame teórie vodcu, jeho hrdinské výkony, cnosti, dosiahnuté úspechy, všetko vysvetľované len z hľadiska pozitívnych výsledkov (reálnych alebo fiktívnych – to nie je podstatné) s konečným dôsledkom ignorovania skutočných faktov, ktoré sa reálne stali. Ignorácia je v súčasnosti najúspešnejšou stratégiou, ktorú si politické strany rôznych farieb vybrali, aby mohli naďalej pokračovať v zachovávaní *status quo*. Trvalý stav ignorovania a manipulovania informácií je spojený s cieľmi kultúrneho projektu berlusconizmu, ktorý prekvapujúco vyhovuje aj ľavicovým stranám: vytvorenie „ľudu divákov“ (a nie občanov), ignorujúc dôležité fakty, ktoré sa každodenne dejú v Taliansku a vo svete. Metóda ignorovania a vynechávania rušivých informácií sa teda ukazuje ako najefektívnejšia – s cieľom, aby sa masy stali nevedomé, nekompetentné v oblasti riadenia vecí verejných (to je úloha pre riadiacu triedu) a apatické k riešeniu spoločných problémov. Občania, chápaní ako masa a televízni diváci, sú degradovaní do pozície pasívnych politických aktérov, ktorí musia veriť ponúkaným teóriám vodcu bez diskusie a namietania. Preferované prostriedky za dosiahnutie cieľa modelovania tzv. neo-občana éry berlusconizmu sú video-monológy občanom-divákom a individuálne rozhovory bez prítomnosti politických protivníkov, ktorí by ho mohli kritizovať.

Pri realizácii a implementácii tohto nového spoločného zmyslu a nového vnímania reality – pozitívnej, veselej, víťaznej, úspešnej – výrazne prispieval

výber televíznych programov s cieľom zabávať, predať produkty a zabudnúť na problémy. Futbalové zápasy, *reality show*, *talent show*, televízne seriály domácej produkcie a vybrané (najmä americké) filmy sú už súčasťou repertoára súkromných televízií, ako aj štátnych kanálov s cieľom manipulovať občanov, ktorí v tomto prípade nedostávajú adekvátne nezávislé informácie. Hlavný výsledok nedostatku kontroly mediálnej moci nad talianskou politickou kultúrou bol vznik tzv. „kultúrneho populizmu“, ktorého charakteristiky sú nasledujúce: čiastočne reprezentovaná realita s manipulovaním vybraných faktov (napr. tzv. „terapia úsmevu“ niektorých bulvárnych časopisov), nový jazyk, nové konzumné štýly, budovanie a fabulácia snov a ilúzie bohatstva. Heslo tohto ideálneho sveta je „stačí sa ukázať“, dominuje v ňom nízka úroveň ľudovej kultúry bulvárneho typu – život šoubiznisu, milionárov, tzv. *high society*.

Tento typ ľudovej kultúry a jeho vplyv na politický jazyk a mechanizmy komunikácie s občanmi viedol k rastúcemu procesu transformácie politickej kultúry smerom k tzv. pop-politike. Tento pomerne mladý výraz začal byť populárny v USA najmä v rámci sociologických a politologických štúdií vývoja politickej komunikácie. Pop-politika vzniká zo spojenia politiky s televíziou a jej mechanizmov prezentácie reality. Politika sa stáva mediálnou hrou, divadlom, v ktorom sa nachádzajú herci-politici. Taliansko v tomto prípade prezentuje všetky charakteristiky tejto degenerácie, v ktorej hrajú hlavní aktéri určitú rolu, aby si získali svojich podporovateľov. Politika nestratila element súťaže s cieľom získať moc, ale súťaž sa vykonáva na pôde masmédií a v dôsledku toho treba adoptovať ich logiku a mechanizmy, aby politické subjekty mohli zvíťaziť (charizmatickí lídri, použitie *soft-news* a teórií *news-making*) (Mazzoleni – Sfardini, 2009). V súčasnosti sú talianske médiá charakterizované vysokou úrovňou závislosti od politických strán a inštitúcií, ktoré kontrolujú ich činnosť vo vlastný prospech. Existencia slobodnej žurnalistiky je základným elementom bežného fungovania demokratických mechanizmov v modernej občianskej spoločnosti. Hlavne v čase volieb výsledky úplne závisia od volebných kampaní a od práce slobodného alebo neslobodného fungovania masmédií. Parlamentné voľby v Taliansku v roku 2013 boli ukážkovým modelom zlyhania slobodnej informovanosti a garantovania autentickej verejnej mienky.

2 Voľby v roku 2013: víťazstvo antipolitiky alebo úpadok demokracie?

Výsledok parlamentných a regionálnych volieb, ktoré sa konali 24. a 25.

februára 2013, šokoval nielen samotnú krajinu, ale i Európu. Víťazstvo nového hnutia bývalého komika **B. Grilla** Hnutie piatich hviezd (v tal. *Movimento Cinque Stelle*) nečakal nikto. Práve toto nové a netradičné politické zoskupenie (sami sa nedefinujú ako strana, ale ako „slobodná asociácia občanov“) sa dostalo v parlamente na prvé miesto v počte získaných hlasov (ako strana, t. j. nie ako koalícia). Hnutie nemá dlhú ideologickú a ani programovú tradíciu – vzniklo v roku 2009 (dovtedy sa **Grillo** ešte pokúšal o víťazstvo v primárnych voľbách v ľavicovej Demokratickej strane) v metropole ligúrskeho regiónu – v Janove a vyvinulo sa z pôvodného apolitického združenia Priatelja **B. Grilla** (v tal. *Amici di Beppe Grillo*). Hnutie vzniklo na webe pôvodne ako blog, v ktorom mohol každý občan podporiť rôzne iniciatívy v rôznych oblastiach bez toho, aby bol súčasťou nejakej tradičnej politickej strany. Hlavný cieľ hnutia bol a je – ukázať, že demokracia na svoje fungovanie už nepotrebuje politické strany, ktoré doteraz existovali a *de facto* spôsobovali politický, sociálny, kultúrny a ekonomický úpadok krajiny.

Mnohí novinári a politickí analytici v Taliansku, ako aj v zahraničí často definujú a kategorizujú toto hnutie ako populistické, samozrejme, v negatívnom zmysle. Ako občianska iniciatíva sa definuje samo ako populistické, ale v prvotnom zmysle slova – t. j. zdola alebo legitimita priamo od ľudu. V prípade Hnutia piatich hviezd bol výraz „populistické hnutie“ veľakrát zneužívaný, a to hlavne domácimi angažovanými novinármi a politickými protivníkmi, ktorí sú súčasťou politického systému a boja sa jeho neočakávaného úspechu a vysokej podpory zúfalých občanov. Vo všeobecnosti talianski novinári kritizujú činnosť a hlavne spôsob komunikácie lídra **B. Grilla**, ktorý preferuje formy priamej komunikácie s občanmi, ako napr. mítingy na námestiach vo veľkých mestách, blogy a sociálne siete, relácie naživo (*streaming*) priamo z rokovacích miest hnutia (aby platila priama participácia ľudí pri spracovaní politickej agendy alebo v rozhodovacích procesoch a vo výbere personálu). Zvláštnosť hnutia je teda v prvom rade v tom, že neexistuje hierarchická organizácia, ktorá je typická pre tradičné politické strany. Jeho predstavitelia zdôrazňujú potrebu priamej formy demokracie (sú antistranícki v zmysle, že sú proti reprezentatívnej demokracii, založenej na dominancii politických strán, chápaných ako držiteľia moci na základe mechanizmov oligarchie), boj proti korupcii, klientelizmu a akejkolvek forme konfliktu záujmov. Ich nosnou časťou programu sa stali v ekonomických témach daňová politika (najmä boj proti daňovým únikom) a tzv. *green economy* (celkovo zdôrazňovali a dodnes zdôrazňujú ekologický aspekt). Okrem negatívneho vzťahu k politike ako takej (vyčísľovali „drahú politiku“ a jej stále

rastúce náklady) sa záporne vymedzili aj proti zmyslu odborov v takej forme, ako fungujú v súčasnosti. Liberálne orientovaného voliča nepochybne povzbudili aj **Grillove** pozitívne vyjadrenia smerom ku gejom, najmä pokiaľ ide o registrované zväzky osôb rovnakého pohlavia. Na druhej strane je potrebné dodať, že politická neskúsenosť, slabé vzájomné (takmer neexistujúce) osobné predchádzajúce kontakty medzi jednotlivými poslancami, líder, ktorý nie je poslancom parlamentu a stranu riadi „zvonku“, a nejednoznačná ideová a ideologická základňa spôsobili aj výrazný počet odchodov poslancov z hnutia alebo ich vylúčenie. Nepochybne však ide o fenomén, ktorý v talianskej politike nemá obdobu – otázne však je, dokedy vydrží v podobe kritika politiky a v užšom zmysle slova vlády. Hnutie piatich hviezd reprezentuje momentálne v Európe, ako aj vo svete unikát, ako revolučné mierové hnutie občanov a ako experiment, ktorý môže byť aplikovateľný aj v iných štátoch. Jeho relevantnosť v talianskom straníckom systéme sa ukáže podľa úspechu vo voľbách a podľa schopnosti jeho lídra, reprezentantov a podporovateľov konkrétne realizovať aspoň niektoré ciele, ktoré sú kľúčové pre reformu a obnovu krajiny.

Pokiaľ ide o ostatné politické sily, favorizovaná stredolavicová koalícia pod vedením pomerne nevýrazného lídra **P. L. Bersaniho** (potvrdeného však v primárkach v súboji s mladým a energickým primátorom Florencie **M. Renzim**), síce v spomínanej volebnej súťaži dosiahla pozitívny výsledok, o jej jednoznačnom úspechu však hovoriť nemožno. **Berlusconi** opäť využil svoju charizmu, komunikatívnosť a, pochopiteľne, jemu blízke médiá. Ostatní politickí súper i vo volebnej kampani v podstate len reagovali na jeho volebnú agendu a rétoriku, nezmohli sa na nič, čo by odrazilo jeho frontálny útok na voliča. **Berlusconi** zvládol volebnú kampaň bravúrne. Nešťítal sa sľubovať zrušenie daní (najmä toľko nenávidenú vysokú daň z nehnuteľností, tzv. IMU), zaútočiť na **Montiho** vládu, ktorá prišla s tvrdými reštriktívnymi opatreniami (mimochodom, túto vládu zo začiatku jeho koalícia podporovala) a, samozrejme, atakovať nenávidenú ľavicu. Bipolárny stredoprávy a stredolavý priestor – a medzi nimi centristické sily **M. Montiho**, ktorý sa z pozície bývalého úradníckeho ministerského predsedu rozhodol kandidovať a vstúpiť tak nielen do politických, ale i do straníckych štruktúr, no jeho strana napokon vydržala len jeden rok – však nepochybne narušil už spomínaný **B. Grillo**.

Aj keď na začiatku nebral tento bývalého komika nikto vážne, dnes sa jeho hnutie, ktoré sám nazval „cunami“, stáva postrachom tradičnej politiky. Bol to totiž práve **Grillo**, ktorý po voľbách začal prepisovať súčasnú víziu politiky a straníckeho systému krajiny. Zmätení z neho ostali nepochybne aj európski

politici. Kým v **Bersanim**, **Montim** a v **Berlusconi** videli jednoznačne kontinuitu, **Grillo** viackrát otvorene kritizoval politiku EÚ, dosahy eura na ľudí, objavili sa úvahy o návrate k líre či dokonca o vystúpení z jej radov. Tieto názory však neskôr korigoval s tým, že len chce, aby sa o uvedených témach vyjadrili občania v referende. Výroky janovského politika sú často neverifikovateľné a pohybujú sa iba na úrovni mítingových bonmotov. **Grillo** totiž ako jediný odmietol diskutovať a konfrontovať svoje názory s protivníkmi v médiách, televízne kamery dokonca zo svojich stretnutí vyháňal. Jeho politickou tribúnou boli počas kampane jedine námestia a verejné zhromaždenia, na ktorých si dokázal nájsť svoju cestu k občanom a ukázal im možnú alternatívu voči tradičnej a neefektívnej politike. Mimochodom, problémy urobil **Grillo** aj samotnému **Bersanimu** (ktorý sa aj v dôsledku toho rozhodol ďalej ľavicu neviest'), dá sa totiž predpokladať, že najviac bývalých voličov Demokratickej strany odišlo od **Bersaniho** práve ku **Grillovi**. Celkovo teda dopadli voľby rozpačito. Navyše, do parlamentu sa nedostali mnohé známe a favorizované osobnosti, ako napr. **A. Di Pietro**, líder politickej strany Taliansko hodnôt (v tal. *Italia dei valori*) a v poslednej volebnej súťaži v koalícii Občianska revolúcia (v tal. *Rivoluzione Civile*) bývalého sudcu **A. Ingroiu** a **G. Fini**, líder strany Budúcnosť a sloboda (v tal. *Futuro e libertà*) a predseda Snemovne poslancov v **Berlusconiho** vláde.

Napokon sa sformovala tzv. vláda širokej dohody, t. j. spojenie medzi ľavicovou Demokratickou stranou a pravicovým Ľudom slobody s podporou bývalého predsedu vlády z centristického prostredia **M. Montiho**. Keďže spomínané strany potrebovali odstaviť faktického víťaza volieb – **Grilla** a jeho hnutie, spojili sa, aby získali väčšinu, ktorá by im umožňovala vládnuť.

Po roku však došlo k zaujímavej situácii – **Berlusconi** sa rozhodol odísť do opozície (mimochodom, podobnými mechanizmami nechal padnúť aj **Montiho** vládu) a pravičiar **Alfano** zostal spolu s ľavičiarimi vo vláde **E. Lettu**. Nespojili sa teda navzájom programovo a ideovo príbuzné strany, ale naprieč politickým spektrom časť pravice (**Alfanova** Nová centristická pravica, v tal. *Nuovo Centrodestra*) s ľavicou (Demokratická strana) vytvorila koaličný blok a druhá časť pravice (**Berlusconiho Forza Italia**) s časťou ľavice (menej výrazná strana Ľavica-ekológia-sloboda **N. Vendolu**, ktorá však od začiatku nepodporovala „pravo-ľavé“ vládne spojenectvo) ostali v opozícii. Nehovoriac o tom, že ani jedna z novovzniknutých stredopravicových strán neprešla oficiálne voľbami, vládnuť by mal Ľud slobody – ten však už formálne neexistuje. Najmenej čitateľná je v tejto chvíli ľavica, ktorá ostala na rázcestí. Vo voľbách bojovala

proti **Berlusconi**, no po voľbách sa s ním spojila. Keď prešiel mediálny magnát do opozície, spojila sa zasa s **Alfanom**. Decembrové primárne voľby Demokratickej strany priniesli vnútrostranícky súboj medzi tromi kandidátmi – favorizovaným a mediálne známym primátorom Florencie **M. Renzim** a doteraz nevýraznými **G. Cuperlom** a **G. Civatim**. Z uvedených troch len **Civati** otvorene vyhlásil, že v prípade jeho víťazstva by nepodporoval súčasné vládne zoskupenie a zotrvanie Demokratickej strany v **Lettovej** vláde spolu s pravickou. Primárky nepriniesli žiadne prekvapenie – lídrom stredolavicového priestoru sa stal **M. Renzi**, ktorý nahradil dočasného, resp. prechodného lídra strany – nevýrazného a všeobecne neznámeho **Epifaniho** a predtým **Bersaniho** – títo obaja „starí“ lídri prezentovali politiku, ktorá nahrávala skôr ľavicovému elektorátu staršieho veku (tento priestor potom obsadil v súboji najmä **Cuperlo**), **Renzi**, ktorého podporovali skôr mladí ľavičiari a stredná generácia, hovoril o zmene v riadení strany. Jeho pôvodne radikálne vyjadrenia však musel často korigovať, resp. limitovať podľa danej aktuálnej spoločensko-politickej situácie. **Renziho** podpora **Lettovej** vláde však nemôže znamenať ani zmenu ľavicovej politiky a ani politického systému, ale len – oxymoronicky povedané – dynamickejšie zakonzervovanie súčasnej ľavicovej politiky do spoločného a nekonzistentného ľavicovo-pravicového vládneho bloku.

V súvislosti s témou nášho príspevku by sme ešte chceli doplniť, že po predčasných parlamentných voľbách sa v roku 2013 konali aj voľby prezidenta (18. – 20. apríla 2013) – pripomíname, že prezidentskí kandidáti v Taliansku nie sú za prezidenta volení priamo občanmi. Z toho vyplýva, že jednotlivé politické hnutia a strany viedli oficiálne, ako aj neoficiálne rokovania a hľadali neľahký konsenzus (najmä vzhľadom na rôzne ideologické a vnútrostranícke rozpory). V boji o talianske prezidentské kreslo sa nepodarilo uspieť žiadnemu občianskemu kandidátovi, bez podpory politických strán by napokon nikto nemal šancu. **R. Prodi** bol v predchádzajúcom volebnom období **Berlusconiho** rivalom, **G. Amato** ostal v myšliach viacerých poslancov spojený so škandalóznym expremiérom **B. Craxim** ako jeho pokladník, **F. Mariniho** nepodporila časť Demokratickej strany a ani „antipolitický“ **B. Grillo**, trvajúc na mene **S. Rodotá** (hnutie vo vnútornom hlasovaní zvolilo ako prvých dvoch kandidátov na prezidenta známu televíznu reportérku, ktorá odhalila veľké množstvo káz a korupčných škandálov **M. Gabanelli** a osobnosť humanitárnej organizácie *Emergency* **G. Stradu** – obaja však kandidatúru odmietli, tretím v poradí bol **Rodotá**, ktorého aj napokon oficiálne navrhli). Uznávaný právnik **Rodotá** síce tiež pôsobil v politike, pre **Grilla** bol však

synonymom novosti a hrubej čiary za generáciou súčasných politikov. Je jasné, že v spleti politických a stranických hier a obviňovaní, sa dohoda hľadala ťažko. **Berlusconi**, ktorý potreboval vo funkcii prezidenta spriazneného človeka, sa dohodol so vtedajším vodcom ľavicárov **Bersanini**. Takto vylúčili z hry o najvyšší post v štáte **Grillovo** kandidáta – ukázali mu, že dohodnúť sa vedia aj bez neho a že ani v nekonečných rokovaniach o zostavení vlády nemusí hrať dominantnú úlohu (Šuša, 2013). Keďže jednotlivé politické zoskupenia sa nedohodli na žiadnom mene, jediným akceptovaným kandidátom ostal súčasný prezident **G. Napolitano**. Aj napriek ideologickým rozporom (**Napolitano** sa netajil ľavicovými myšlienkami a komunisticou a partizánskou minulosťou), bol prijateľný ako nezávislý a nadstranícky kandidát aj pre stredopravicové sily a zvíťazil pomerom hlasov 738 (za **G. Napolitana**) k 217 (za **S. Rodotu**). Aj napriek vysokému veku sa rozhodol vo funkcii pokračovať – jeho aktivita, pre niektorých až zasahovanie do istých politických tém a ich ovplyvňovanie, dávali tušiť, že bude silnou osobnosťou, ktorá chce diktovať politické smerovanie krajiny. Napokon, ukázalo sa to aj pri parlamentných voľbách.

Záver

V súčasnosti ukázala tzv. vláda širokej dohody svoju neefektívnosť a neschopnosť riešiť urgentné problémy krajiny, ktoré sú v tejto situácii politickej a ekonomickej nestability a neistoty prvoradé. V dôsledku toho sa taliansky stranický systém opäť prezentuje ako partokratický, pre nedostatok rešpektu vôle ľudu a takmer absencie reálneho vzťahu s občanmi. Talianske politické strany sa postupne transformovali na oligarchické organizácie s cieľom získať politickú moc pre svoje vlastné záujmy a úplne sa stratil spoločný záujem a spoločné dobro krajiny. Masmédiá sú súčasťou režimu, ktorý má svoje základy v protiústavnom volebnom systéme, ktorý neumožňuje občanom korektné vyjadriť vlastnú preferenciu (občania „nekrúžkujú“ svojho kandidáta, volia len politickú stranu). Okrem nefungujúceho volebného systému, veľkú zodpovednosť za chaotické a nejasné výsledky volieb majú nepochybne talianske masmédiá, ktoré favorizovali tento stav nedostatok relevantných informácií. Môžeme konštatovať, ako v čase volebnej kampane mnohí novinári, politológovia, sociológovia, politickí analytici a *opinion makers*, ktorí sa svojimi názormi zapájali do rôznych politických relácií, nedokázali predpovedať tento *de facto* „ne-výsledok“ volieb a hlavne úspech Hnutia piatich hviezd. Ako keby fakt, že žiadna politická strana nevyhrala a neprehrala, vyhovoval takmer všetkým –

politickým stranám, inštitúciám, masmédiám (no, samozrejme, nie občanom). Chaotická volebná kampaň podporovala nejasný výsledok, aby sa všetky hlavné a najdôležitejší aktéri politického systému opäť dostali k moci a aby pokračovali v ochrane vlastných záujmov v rozpore so záujmami občanov a krajiny.

Degenerácia talianskej demokracie viedla k prechodnému stavu od režimu oligarcho-partokratického typu s charakteristikami diktatúry vlastníctva smerom k obdobiu transformácie a reforiem politických inštitúcií a jednotlivých politických aktérov. Tento boj sa javí ako binárny vzťah medzi konzervatívnymi a progresívnymi silami, ktorý má v Taliansku dlhodobú tradíciu. Súčasný taliansky politický systém nemôžeme klasifikovať ako štandardne demokratický, lebo prezentuje niekoľko anomálií:

10) dominancia politických strán vo všetkých kľúčových oblastiach (partokracia)

11) politika ako šou (pop-politika)

12) personalizácia politickej a volebnej súťaže

13) radikalizácia politických konfliktov spoločnosti (v rámci osi ľavica-pravica), rastúca popularita radikálnych hnutí

14) medializovaná verejná mienka, riadená „partizánskymi“ štátnymi a súkromnými médiami

15) vznik zmanipulovaných skupín občanov, vytvorených s cieľom podpory lídra-vodcu (Vojsko slobody, resp. Vojsko **S. Berlusconiho** – *Esercito di Silvio*) a hnutie *Forza Silvio*

16) chybné chápanie koncepcií slobody, spravodlivosti, kultúry, štátu a národa (*Forza Italia* a Liga Severu)

17) existencia hlbokých ekonomických, sociálnych a kultúrnych rozdielov medzi jednotlivými regiónmi krajiny (porov. Uhlerová, 2012)

18) vysoká miera korupcie a klientelizmu na všetkých úrovniach štátu (vzťah politika a organizovaná kriminalita)

19) ohrozovanie základných princípov ústavy

Koncom roka 2013 došlo aj k radikalizácii sociálno-ekonomickej situácie. Už existujúce hnutie *Forconi* (vzniklo pôvodne v roku 2012 na Sicílii) sa rozhodlo využiť nepriaznivú situáciu a zorganizovalo sériu protestných zhromaždení, štrajkov a demonštrácií. Hnutie malo nepochybne aj politické dosahy, keďže si v programe a cieľoch protestov vytýčilo aj pád vlády **E. Lettu**, prezidenta republiky **G. Napolitana** a vypísanie predčasných parlamentných volieb. Jeho zámerom bolo paralyzovanie krajiny (vrátane ciest, prístavov, letísk a benzínových čerpadiel) s cieľom odstrániť súčasnú politickú garnitúru. Samotné

hnutie sa rozdelilo podľa formy protestu na umiernených (s cieľom dialógu s vládou) a na radikálov, ktorí plánovali tzv. pochod na Rím (alúzia na historický termín). Pôvodný zámer – poukázanie na zlú hospodársku a sociálnu situáciu – sa tak dostal do inej pozície. Médiá sa zaoberali radikalizmom organizátorov, infiltrovaním predstaviteľov radikálov a podobne.

Premiér **E. Letta** však videl svoje politické účinkovanie úplne v inom kontexte – ako politiku „oddlžovania“ krajiny, konca recesie a posilňovania konkurencieschopnosti ekonomiky a štátu. Prezident G. **Napolitano** zdôrazňoval potrebu pokračovania mandátu súčasnej vlády a odmietol predčasné voľby ako nezodpovedný krok (a to aj napriek tomu, že väčšina politických strán sa vyslovila za ich vypísanie v roku 2014) a vyzval na pokračovanie vládných reforiem.

Táto situácia vedie k stagnácii a k neschopnosti vládnutia, predovšetkým kvôli nezodpovednej riadiacej triede, ktorá pôsobila v politike anomálne dlho. Krajina potrebuje pre svoju obnovu okamžitú generačnú a ideovú zmenu, najmä v rámci existujúcich, resp. nových politických strán a hnutí.

Literatúra:

- BOBBIO, N. – MATTEUCCI, N. – PASQUINO, G. 1993. *Il Dizionario di politica*. Torino: UTET, 2004. 1040 s. ISBN 88-7750-879-5
- GINZBORG, P. – ASQUER, E. (eds.) 2011. *Berlusconismo. Analisi di un sistema di potere*. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli, 2011. 254 s. ISBN 978-88-420-9657-3
- IGNAZI, P. 2008. *Partiti politici in Italia. Da Forza Italia al Partito democratico*. Bologna: Il Mulino, 2008. 141 s. ISBN 978-88-15-12530-9
- MAZZOLENI, G. 2004. *La comunicazione politica*. Bologna: Il Mulino, 2004. 330 s. ISBN 88-15-10160-8
- MAZZOLENI, G. – SFARDINI, A. 2009. *Politica pop. Da «Porta a Porta» a «L'isola dei famosi»*. Bologna: Il Mulino, 2009. 181 s. ISBN 978-88-15-13273-4
- MORLINO, L. – TARCHI, M. (eds.) 2006. *Partiti politici e caso italiano*. Bologna: Il Mulino, 2006. 272 s. ISBN 88-15-11049-6
- Programma Movimento 5 Stelle. Non-statuto Movimento 5 Stelle*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.beppegrillo.it/movimento/>
- SARTORI, G. 2005. *Homo videns. Televisione e post-pensiero*. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli, 2005. 166 s. ISBN 88-420-6156-5

- ŠUŠA, I. 2013. *Talianska ruleta s prezidentom*. In *PRAVDA*, roč. 23, č. 95, s. 43.
- UHLEROVÁ, M. 2012. Sociálny dialóg a sociálne partnerstvo ako možné nástroje rozvoja regiónov. In *Hradecké ekonomické dny*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2012. 297-302.